

Dr. Sipos István

A KERESKEDELMI TÖRVÉNYKÖNYV IDŐSZERŰSÉGÉRŐL

1. Rohanó világunkban az időszerűség, az élet minden területén sarkalatos kérdés. A jogi életben ez a túlhaladott jogszabályok felfedésére vonatkozik, ugyanis – köztudott – számos olyan normatív rendelkezés létezik, amely formailag ugyan érvényben van, mivel hivatalosan és közvetlenül nem hatálytalanították, tehát tételes jognak számítanak, azonban tényleges alkalmazásuk kérdéses az időközben megváltozott társadalmi viszonyok miatt. Mi ezeknek a jogszabályoknak a sorsa? Felhasználhatóak-e gyakorlatilag, vagy szerepük csupán szimbolikus?

Az említett dilemma, elvileg, a román kereskedelmi törvénykönyvre is vonatkoztatható. Az ok nyilvánvaló: ez a jogszabály 1887-ben lépett életbe, amikor is nagyon korszerűnek számított¹. Alkalmazása Románia tőkés gazdasági életében – főleg a két világháború közötti időszakban – pozitív hatásának bizonyult, mint „testre szabott” jogi szabályozás, amelyhez fokozatosan hozzá igazodott az akkori román kereske-

delmi élet szintje. De már akkor – sőt alkalmazása kezdeti éveiben is – nyilvánvalóvá vált, hogy önmagában nem képes a kereskedelmi tevékenység minden területét szabályozni. Ezért, egyre több és egyre nagyobb jelentőségű kereskedelmi szaktörvény jelent meg², vagy tovább fejlesztve a Kereskedelmi Törvénykönyvbe foglalt rendelkezéseket, vagy pedig új szabályozásokat léptetve életbe, pótlásaként a Kereskedelmi Törvénykönyv hiányosságainak. Úgy tűnt, hogy a Kereskedelmi Törvénykönyv egyre inkább háttérbe szorul, „elmerül” a szaktörvények „tengerében”.

1948-ban bekövetkezett a Kereskedelmi Törvénykönyv számára a legsúlyosabb „érvágás” – az államosítás – amelynek kitűzött célja és megvalósult hatása a gazdasági magánszektor felszámolása volt. Megszűnt a magántulajdonon alapuló kereskedelem és ezzel a Kereskedelmi Törvénykönyv létjogosultsága is, mivel, lényegében, tárgytalanná lett. De – érdekes módon nem helyezték hatályon kívül, azt a benyomást

1 Mintája az 1882-es olasz Kereskedelmi Törvénykönyv volt, amely a korszak legelőre haladottabb szabályozásának számított a tevékenységi területen. Lásd, bővebben, Stanciu D., Cârpenaru; *Drept comercial român*, All Beck Kiadó, Bukarest, 2002, 6-7, o.; Sipos István, *A kereskedelmi jog Románia jogrendszerében*, Acta Facultatis Juridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, 2002, 78-83, o.

2 A kereskedelmi szaktörvények már a XIX. század utolsó két évtizedében megjelentek, alig néhány évvel a Kereskedelmi Törvénykönyv életbe lépése után, olyan új és gyorsan fejlődő kereskedelmi tevékenységeket szabályozva, mint a vasúti fuvarozás, vagy olyan – nemzetközi síkon is – fontos kérdésekben, mint a védjegyek jogrendszere, a Cégjegyzék létrehozatala stb.

keltve hogy elfelejtődött³ vagy mint „ereklyét” megtúrta a totalitárius és államhatalom⁴.

Amikor 1989 decemberében bekövetkezett a politikai-társadalmi fordulat, természetesnek tűnt a Kereskedelmi Törvénykönyv haladéktalan „rehabilitációja”, hiszen az egyik alapvető célkitűzésként a piactudományra való áttérés (pontosabban visszatérés szerepelt), ennek jogi alapját pedig csakis a Kereskedelmi Törvénykönyv szolgáltathatta. De egyre gyorsuló ütemben bekövetkezett a már ismert jelenség: mind több kereskedelmi szaktörvény jelent meg. Mí több, ezek közül a legfontosabbak (mint a kereskedelmi társaságok 1990. évi 3.1 számú törvénye vagy a csőd-eljárás 1995. évi 64. számú törvénye) a kereskedelmi törvénykönyv nagy részeit helyezték hatályon kívül. Ily módon ismét feltevődik a kérdés: teret veszít a Kereskedelmi Törvénykönyv, „elmerül” a szaktörvények „tengerében”?

2. A valóságnak megfelelő válasz megadása szükségessé teszi a Kereskedelmi Törvénykönyv szerepének pontos meghatározását a jelenlegi körülmények között.

Véleményünk szerint, a Kereskedelmi Törvénykönyv eredeti szerepe, foganatosításának és létének célja változatlan: **továbbra is köztörvénye, vagyis általános érvényű alapvető szabályozása a kereskedelmi tevékenységnek.** Ezt a szerepét különben maguk a kereskedelmi szaktörvények is kinyilvánítják, kijelentve, hogy a Kereskedelmi Törvénykönyvön alapulnak, vagy hogy ennek előírásai kiegészítik a bennük foglalt szabályozásokat. Sokat mondó tény, hogy még a befagyasztás időszakában is (pontosabban 1956-ban) hivatalos formában kinyilvánít

nították a Kereskedelmi Törvénykönyv köztörvény szerepét, igaz ugyan hogy csak részleges hatással⁵.

3. A fuvarozási szerződés szabályozása a Kereskedelmi Törvénykönyv más értelemben vett köztörvény szerepét is megvilágítja. Szerkesztői ugyanis szövegébe iktattak olyan szabályozásokat is, amelyeknek – lényegüket tekintve – a Polgári Törvénykönyvbe kellett volna kerülniük. A fuvarozási szerződésen⁶ kívül a Kereskedelmi Törvénykönyvben található a bizományi szerződés általános szabályozása,⁷ amely mind a kereskedelmi, mind a polgári bizományi szerződésre alkalmazható. Úgyszintén, a Kereskedelmi Törvénykönyvbe került a nem jelenlevő felek közötti szerződéskötés szabályozása,⁸ amelynek alapján mind a kereskedelmi, mind a polgári szerződések megköthetők, a szerződéskötési ajánlat kibocsátása és ennek elfogadása útján, levelezés vagy távközlési eszközök igénybevételével.

Ily módon, a Kereskedelmi Törvénykönyv, az említett esetekben, **a magánjog általános forrásának is számít,** az által hogy szerepe túlnőtt a kereskedelmi tevékenység keretein. Nyilvánvaló, hogy sajátos esetről van szó, amelynek magyarázata történeti jellegű: a XIX. századbeli törvényhozó nem az 1864-ben foganatosított Polgári Törvénykönyv módosítását és kiegészítését választotta megoldásként, hanem – gyakorlati érzékről téve bizonyosságot – az utólag kidolgozásra kerülő magánjogi keretszabályozás szövegét fogalmazta meg oly módon, hogy az (az említett esetekben) alkalmazható legyen nem csak a kereskedelmi jog, de a polgári jog területén is.

3 Ez a sors a kereskedelmi szaktörvények egy részét is érintette, például a ma is érvényben levő 1934. évi 58. számú Váltótörvényt, az 1934. évi 59. számú Csekk törvényt, a bizományi eladás szerződésére vonatkozó 1934. évi 178. számú törvényt, vagy az 1929-ben foganatosított vasúti fuvarozás Szabályzatát (amely 1997-ig érvényben maradt).

4 Ez a „megtúrás” nem volt teljes mértékben passzív, ugyanis a kereskedelmi törvénykönyvnek (bár leszűkített körrel) volt gyakorlati alkalmazása is, mint az áru fuvarozási szerződés kerettörvénye, vagy mint a tengeri fuvarozás általános szabályozása. Véleményünk szerint, e területen olyan erős hagyományok és nemzetközi jellegű alapvető szabályok is érvényesültek, amelyek a kereskedelmi törvénykönyvben tükröződtek és ezért nem lehetett őket mellőzni.

5 A volt Legfelső Állami Döntőbíró (Primul Arbitru de Stat), bár egyike volt a tipikus sztálinista állami szervezeteknek, utasítást adott ki a gazdasági jogviták megoldására hivatott szervezeteknek, hogy a fuvarozási szerződésekre vonatkozóan a Kereskedelmi Törvénykönyvet köztörvényként alkalmazzák, függetlenül a szerződő felektől, ill. a szerződések (gazdasági – azaz kereskedelmi – vagy polgári) jellegétől. A magyarázat erre az igen furcsának tűnő intézkedésre (amely politikai szempontból feltűnő volt: tőkés gazdasági berendezkedésre kidolgozott törvény kötelező alkalmazása a szocialista gazdasági rendszerben) egyszerű: „a szükség szabályt bont”, ugyanis 1959-ig nem létezett az áru fuvarozást szabályozó, általános érvényű szocialista jogszabály.

6 Kereskedelmi Törvénykönyv, 413-441. szakasz.

7 U.o. 405-412. szakasz.

8 U.o. 35-39. szakasz.

Meg kell jegyezni, hogy a választott megoldás nem tekinthető kirívó, vagy elméletileg meg nem magyarázható helyzetnek, ugyanis a Kereskedelmi Törvénykönyvet a törvényhozó, kezdettől fogva, nem úgy fogta fel mint a Polgári Törvénykönyv „ellenlbasát”, azaz, nem úgy foganatosította a két jogszabályt, hogy azok egymást kizárják. Félreérthetetlenül derül ez ki a Kereskedelmi Törvénykönyv első szakaszából, amely kiegészítő szabályozásként a Polgári Törvénykönyvet jelöli meg⁹. Az említett esetekben, tulajdonképpen, a kölcsönös kiegészítés alkalmazásáról van szó, de fordított irányban: a Kereskedelmi Törvénykönyv egészíti ki a Polgári Törvénykönyvet, olyan szabályozásokkal, amelyeknek eredetileg az utóbbiban lett volna a helyük.

4. Végül, de nem utolsó sorban, a Kereskedelmi Törvénykönyv még egy igen fontos – sőt, egyre fontosabbá váló – szerepét kell kiemelnünk, amely révén időszerűsége még inkább nyilvánvaló. A Kereskedelmi Törvénykönyv külkereskedelmi tevékenységbeni szerepére utalunk.

Látszatra, paradoxonról van szó: a kimondottan belkereskedelmi tevékenység szabályozására szánt jogszabályt más területen, a külkereskedelemben alkalmazzák¹⁰. Ez azonban lehetséges és jogi szempontból érvényes az esetben ha a külkereskedelmi ügylet felei közös aka-

rata alapján történik. A feleknek ugyanis joguk van arra, hogy – az általánosan elismert „lex voluntatis” elvnek megfelelően – megjelöljék, azaz kiválasszák az ügyletet szabályozó törvényt, ha az ügyletre vonatkozó nemzetközi jogszabály (egyezmény) nem létezik¹¹. Elvileg, semmi akadálya annak, hogy a román féllel szerződő idegen fél beleegyezzék a román Kereskedelmi Törvénykönyv alkalmazásába, illetve ennek vessék alá a külkereskedelmi ügyletet mint „lex contractus”. Ez különösen abban a helyzetben a legmegfelelőbb megoldás, amikor a külföldi partner jogrendszerében nem létezik kereskedelmi jog, mint önálló jogág, illetve nincs a Kereskedelmi Törvénykönyvnek megfelelő általános jellegű jogszabály, vagy pedig az ügylet tárgyára alkalmazható szaktörvény.

5. A – teljesség igénye nélkül – kiragadott aspektusok, úgy véljük meggyőzően bizonyítják, hogy a román Kereskedelmi Törvénykönyv időszerűsége tényleges. Érdekes körülménynek számít, vizsgálódásunk szempontjából, hogy a román Kereskedelmi Törvénykönyv túlélte saját mintáját¹², átvészelte a számára legellenesebb korszakot (a totalitarizmus évtizedeit) és újjászületett 1990-ben. Természetesen, nem lesz örökéletű, de szerepe még távolról sem tekinthető lezártnak.

9 „A kereskedelemben a jelen törvény alkalmazandó. Ahol ez nem rendelkezik, a Polgári Törvénykönyv alkalmazandó”.

10 A kül- vagy nemzetközi kereskedelem nem egyszerűen másképp ill. máshol (a külpiacokon) folytatott, erre alkalmazott, vagy „igazított” belkereskedelem. Bármennyire is azonos jellegű tevékenységek a belkereskedelem és a külkereskedelem egymástól eltérő szabályok és mechanizmusok szerint valósulnak meg, hasonló, de eltérő jogintézmények révén, amelyek különálló jogszabályozásokból erednek. Ilyen értelemben, lásd Brândușa Ștefănescu, Ion Rucăreanu, *Dreptul comerțului internațional*, Ed. Didactică și Pedagogică, Bukarest, 1983, 9-10 o.

11 Amennyiben ilyen nemzetközi egyezmény létezik, a két szerződő fél pedig aláíró államokhoz tartozik, kötelesek az országai által aláírt ill. ratifikált egyezményt alkalmazni. Lásd, Brândușa Ștefănescu, Ion Rucăreanu, i.m., 76-92 o.

12 Az 1882-es olasz Kereskedelmi Törvénykönyvet 1942-ben hatályon kívül helyezték és az általános Kötelmek Törvénykönyvével helyettesítették (hasonlóan a svájci jogrendszerben 1911-ben eszközölt változtatáshoz).